

GARAŞSIZ TÜRKMENİSTAN

HASAN KANBOLAT

Sabahın ilk ışıkları. Güneş henüz Kopet dağımı bile aydınlatamayacak kadar güçsüz. Aşgabat'da kaldığımız mihmanhaneden (misafirhaneden) yola çıkıyoruz. Yollarda tek tük arabalar, çörek (ekmek) fırınlarının önlerinde uykulu gözler.

Eski adı Karl Marks, yeni adı Azadi olan bağın (parkın) yanından geçiyoruz. Azadi, 19. yüzyıl Türkmen şairi, düşünürü ve Türkmenistan'ın ulusal kahramanı Mahdumkulu'nun babası. O da oğlu gibi şair olmasına rağmen oğlunun babası olarak anıldığına göre anlaşılabilir boynuz kulağı geçmiş. Azadi parkı çamlarla kaplı sevimli bir park ama bu parktan her geçişimde içimi bir hüznün kaplıyor. Sabahın o puslu havasında bile göze çarpan, II. Dünya Savaşı anısına yapılmış, kollarını iki yana açmış, çaresizlik içinde bağı yanmış bir Türkmen anası, iki yanında gözlerinden hüznün akan diz çökmüş iki Türkmen askeri ve bu kompozisyonun tam karşısında onlarca metrelik dev mermer sütunlardan oluşmuş bir gül motifinin içinde meçhul Türkmen askerinin sönmeyen ateşi. Ana ve oğlu. Biri evde, diğeri cephede. Portre hiç değişmiyor. Hüznün hiç sönmüyor.

Azadi parkının tam ortasında birbirinden yaklaşık yüz metre uzaklıkta iki yarım piramit bina bulunuyor. Bu binalar Aşgabat'ın çeyiz mağazaları. İğneden ipliğe, beyaz eşyadan parfüme kadar çeyizlik her türlü ihtiyacı devletin sübvansiyonlu fiyatlarıyla bulunduran bu mağazalardan yalnızca yeni evlenecek çiftler alış veriş yapabiliyor.

Mahdumkulu Bulvarı'na sapıp yolumuza devam ediyoruz. Taçkuli (gözbeni) bulvar üzerindeki bütün kırmızı ışıkları yakalamakta uzman. Aşgabat'ın en geniş ve 11 km. ile en uzun bulvarı sabahın kör saatleri dolayısıyla bomboş olmasına rağmen 30-40 km. hızla gittiğimizden yol çektikçe uzayan don lâstığı gibi bitmek bilmiyor.

Aşgabat 1948 depremi ile dümdüz olunca kent yeni baştan kurulmuş. Deprem sonrası kentte bazılarına göre bir, bazılarına göre birkaç ev ayakta kalmış. Bu sağlam evlerden biri bugün büyükelçilik binası yapılması için ABD'ye tahsis edilmiş. ABD'nin binayı restore ederken kapasiteyi iki yüz kişiye yeterli olacak biçimde düşündüğü söylentiler arasında. Günümüzde yaklaşık olarak nüfusu 500.000 olan Aşgabat'ın 1948 depremi sonrası yeniden inşaaı sırasında modern bir şehircilik anlayışı düşünülerek kurulmuş. Cadde ve sokaklar cetvelle çizilmiş gibi düz, uzun ve geniş. Yolların iki yanında yaklaşık bir metrelik ağaçlık bir şerit, yanında küçük bir arık ve sonunda geniş bir kaldırım yer alıyor. Kentin her yerinde küçük büyük park var. Alt yapı ve belediye hizmetleri sorunsuz. Bütün evler de ısınmak ve pişirmek için doğal gaz bulunuyor. Elektrik ve su sorunu yok. Sokaklarda yerdeki öbek öbek tükürükler haricinde çöp yok. Ağaçları, parkları, arıklardan ve fıskiyelerden akan suları ile Karakum çölünde bir vaha olan Aşgabat'da kent merkezinde binalar genelde birkaç kat. Binalar ve hatta kaldırımlar bile deprem korkusuyla demir kafesler ile korunmuş. Kent merkezi tek katlı küçük bahçeli evlerle çevrilmiş. Aşgabat'ın bu klâsik görünümü köylerden akan nüfus karşısında yetmeyince son yıllarda kentin yanı başında "Mir" adı verilen prefabrik olarak yapılmış 10-15 katlı binalardan oluşmuş bir banliyö kent oluşturulmuş (Ruşça bir sözcük olan ve barış anlamına gelen "Mir" burada "refah", "rahatlık" anlamını karşılıyor). "Mir" modern bir anlayışla yapılmasına karşın, yeşillikten tamamen yoksun, çölün varlığını hissettirdiği bir yerleşim yeri olduğundan çok sevimsiz. "Mir" de bulunan bir ilk öğretim okulunun adı "Mustafa Kemal Atatürk", caddenin adı da "Ankara".

Türkmenistan'da trafik polisi görevini eksiksiz yapıyor. Taçkuli de biraz da bunun için dikkatli ve yavaş kullanıyor. Polis özellikle alkollü sürücüyü affetmiyor. Bu yüzden Türkler arasında eğlence yerlerinde doyasıya içtikten sonra arabayla eve gittikleri Türkiye günlerini hasretle anan çok.

Aşgabat'ta tahminen 2500 ile 3000 arası Türk bulunuyor. Bu diğer yabancılara göre dev bir rakam. Türk kolonisini başta inşaat işçileri, mühendisler ve aileleri olmak üzere inşaat şirketleri çalışanları, tüccarlar, sanayiciler, bürokratlar, öğretmenler, öğretim üyeleri, üniversite öğrencileri oluşturuyor. Türkmenistan'da irili, ufaklı yaklaşık 60 Türk şirketi bulunuyor. Bu

şirketlerin yaklaşık 4/5'i inşaat şirketi. Bunların içinde de büyük çoğunluğu daha önce Arap ülkeleri deneyimli. Bir Türk mühendis Arap ülkelerine göre burasının bir cennet olduğunu, işçilerin geldikten yaklaşık bir ay içinde Rus sevgili bulup sevgilisinin evine yerleştiğinden işçi barakalarına 100 kişi için 55 yatak konduğunu, bu durumda maliyetin aşağıya çekildiğini aktarmıştı. Aşgabat-İstanbul arasında hemen hemen her gün Türk Hava Yolları ve Türkmenistan Hava Yolları'nın düzenlediği uçak seferleri olmasına rağmen gidiş tarihinden en az bir hafta önce rezervasyon yaptırmazsanız uçaklarda yer bulmanız mümkün değil. Batı dünyası ile bağlantı da İstanbul üzerinden gerçekleştirildiğinden yolcu yoğunluğu oldukça fazla. Aşgabat'a İstanbul'dan gelen her uçakta elinde bavulu ile yeni pazar arayışında olduğu gözlerinden okunan birkaç yeni Türk girişimcisi daha görmek mümkün. Bu girişimcilerin bir kısmı yaklaşık bir hafta içinde hayal kırıklığı içinde evine dönerken bir kısmı da başarıyı yakalayıp Türkmenistan'da bir maceranın içine dalıyor. Bu insanları görünce ve hele Türkiye'de helvayı tatmaktan başka helva ile ilgisi bulunmayan bir Türk girişimcinin bu tatlıyı tanımayan Türkmenlere Aşgabat'da helva yapıp sattığını da öğrenince Türkiye'nin artık kefeni yırttığına karar verdim.

Nüfusu yaklaşık 4 milyon, yüz ölçümü 488.100 kilometrekare, topraklarının 4/5'i çöl, doğal gaz ve petrol zengini bir İç Asya ülkesi olan Türkmenistan, doğal kaynaklarını henüz uluslar arası piyasalara ulaştıramadığından şimdilik geleceğin zenginlik hayalleri içinde yaşıyor. Türkmenler bu durumu "Götü kül üstünde, gönlü Kafdağı'nda" ata sözü ile özetliyorlar. Bir gün hayallerin gerçekleşeceğine herkes inanıyor. Fakat zamanı kimse bilmiyor. 27 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığın ilân edilmesinden sonra Türkmenistan'ı ilk tanıyan ve ilk büyük elçilik açan ülke Türkiye, ikinci ülke de İran olmuş.

Bu coğrafya gök kuşağı gibi. Sevdiğiniz ve sevmediğiniz bütün renkleri uyum içinde bir arada görebiliyorsunuz. Geriliğin ve sefaletin içinde yüzen bir Afrika ülkesine gider gibi uçağa binip, yalnızca kendi dünyasının doğru olduğuna inanan ve bunu öğretmeyi aklına koyan bir misyoner gibi davranmayı düşünenler ayakları yere bastıktan sonra bu topraklarda öğrenecek nice güzelliklerin var olduğunun farkına varıyorlar.

Türkmenistan'da olumsuz hiçbir şey yok mu? Elbette var. Fakat gerçek olan yaşamın yalnızca ak ve karadan oluştuğunu, kendi yanlış ve doğru kavramları

dışında yanlış ve doğrunun olmadığını düşünenlerin bu toprakları anlamakta zorluk çektikleridir.

Bu ülkede nefes alan Türkler, trafik polisinin görevinin bütçe tutsun diye ceza yazmak olmadığını, sokaklara park edilen arabaların tamamen veya parça sorunu nedeniyle kısmen çalınmasına karşın yeni alınan araba için park yeri göstermenin zorunlu olduğunu; yere balgamıyla tükürmenin çok doğal karşılaşmasına, içkinin ve uyuşturucunun yaygın bir şekilde kullanılmasına rağmen kapalı yerde sigara içmenin ayıplandığını, sigara içen sayısının düşük olduğunu; başkentin ortasında sokak aralarında bulunan tandırlarda Türkmen kadınlarının özgün giysileri içinde ekmek pişirdiğini, soğuk kış günlerinde bile çocuklar ve gençler başta olmak üzere her yaşta Türkmenin yaygın bir şekilde süt kokan dondurmayı düz tahta sopalarla kaşıklaştığını; doğal gaz boru hatlarının bazen sokaklardan kaldırım boyunca açıktan geçmesinin çirkinliği karşısında devlet binalarında mimarinin çöl iklimi ile bütünleşmesinden güneşin ustalıkla kesildiğini; tek parti-tek adam yönetimin geçerli olmasına, bakanların devlet başkanı tarafından televizyonda milyonlarca kişinin önünde azarlanmasına karşın bir bakan ile şöförünün arkadaşlık ilişkisi içinde olduğunu; ağır bir polis devleti beklenilmesine karşın devlet kurumlarının, askerî tesislerin önlerinde silâhlı görevliler göremeyince, bakanlık girişlerinde danışmada oturan görevlinin tıpkı Batıda olduğu gibi danışsanız yardım ettiğini, aksi hâlde sizi kesinlikle rahatsız etmediğini, devlet binalarının koridor ve odalarının tertemiz olmasına karşın tuvaletlerinin burnunuzun direğini kıracak kadar pislik içinde koktuğunu, her tarafın malûm yer için kullanılmış gazete parçaları ile dolu olduğunu; özürlü insanların devletten aylık aldığını, Aşgabat'da çalışanlarının tamamının özürlü olduğu bir fabrikanın olduğunu, Türkmenistan'da dilsizler arasında Türkün bir elin baş hizasından aşağıya doğru sallanması şeklinde bir işaret (fes anlamına) olduğunu yaşayarak, görerek öğreniyorlar.

Mahdumkulu Bulvarı üzerindeki Mahdumkulu heykeli ve parkının yanından geçiyoruz. Mahdumkulu düşünceli fakat kendinden çok emin. Kadın temizlik işçileri ellerinde boyları kadar uzun soplara bağlanmış çalı süpürgeleri ile parkı ve bulvarı temizliyorlar. Gözlerinden yorgunluk, bitkinlik ve amaçsızlık okunuyor. Güneş günün ortasına varmaya başlayınca parktaki temizlik işçileri yerlerini düğün öncesi Mahdumkulu'yu ziyarete gelen Türkmen gelin, damat ve

onların akrabalarına bırakacak. Yeni gelinlerden bazıları ellerinde sımsıkı tuttukları bir demet çiçeği saygıyla eğilip usulca heykelin önüne bırakacak. Gelin ve damatlar dostları ve akrabaları ile birlikte arka fona Mahdumkulu'yu alıp video kameraya poz verecekler. Ne diyelim? "Gelini ata bindirmişler, ya nasip demişler". Anadolu'da da kullanılan, söyledikçe daha çok hoşuna giden bir Türkmen ata sözü.

SSCB devrinde yeni evlenen çiftler içinde Mahdumkulu'yu ziyaret eden çok azmış. Çiftler genelde kaidesi seramikten Türkmen halı desenleriyle süslenmiş, Aşgabat'da yerinden kaldırılmayan günümüzün son Lenin heykelini ve meçhul asker anıtını ziyaret ederlermiş. Bağımsızlığın ilân edilmesinden sonra durum yavaş yavaş değişmeye başlamış. Beyaz gelinlikleri, papyon kravatları ile Slâv çiftler Lenin heykelini, geleneksel Türkmen gelinlikleri, kravatları ile Türkmen çiftler Mahdumkulu heykelini ziyaret eder olmuş. İki tarafın da ziyaret etmeyi terk etmediği yer ise meçhul asker anıtı. Milyonlarca şehitin verildiği, kan ve acılar içinde geçen II. Dünya Savaşı Sovyet dünyasında kurtuluş savaşı olarak görüldüğü için eski SSCB halklarının bu savaşı unutmaması mümkün görülüyor. Bakanlıklarda da heykellerdeki ayrılmaya ve sahiplenmeye benzer bir durum dikkatimi çekti. Rus bürokratların bulunduğu odalarda Lenin portresi bulunurken, Türkmen bürokratların odalarında Lenin portresine rastlamadım. Bu odalarda yalnız Mahdumkulu veya yalnız Devlet Başkanı Saparmurat Türkmenbaşı veya her ikisinin portresi birlikte bulunuyor. Türkmen bürokratların çoğu kendilerinin de eski komünist olduklarını unutarak eski dönemi yerden yere vuruyor, komünizmin Yahudi icadı, önderlerinin Yahudi olduğunu iddia ediyorlar.

Sirk binasının önünden geçiyoruz. Uçan daire şeklinde yapılmış olan bu bina Türkmenistan'da gördüğüm en güzel yapılardan biri. Bayramlarda Türkmen ses sanatçıları halk konserlerini genelde burada veriyor. Halk bu konserleri izlemek için birbirini yiyor. Sanatçılar şarkılarını söylerken sahneye birkaç küp konuyor. Halk sanatçı ile coştukça sahneye atlayıp sanatçının başından aşağıya kâğıt paraları bırakıyor. Bu kâğıt paralar birkaç komedyen tarafından toplanarak küplere dolduruluyor. Sirk binasında İbrahim Tatlıses'de konser vermiş. İbrahim Türkmenistan'ın Michael Jakson'ı. Buraya her geliş ülkeyi ayağa kaldırıyor. İbrahim'in kasetleri her gün her yerde çalıyor. Sezen Aksu'nun "Şinanay"

şarkısı da bütün Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde olduğu gibi burada da çok popüler.

Taçkuli gözlerini yoldan ayırmadan akşam yemeğine davet etti. Taçkuli bu ülkede tanıdığım en dürüst insanlardan biri. Annesini bebekliğinde kaybetmiş, babası da Stalin zamanında Bolşevikler tarafından Türkmen milliyetçiliği ile suçlanarak hapishaneye atılmış. Bir daha da babasını gören olmamış. Taçkuli yetimhanede büyümüş. Yetimhane sonrası devlet Taçkuli'yi şoförlük kurslarına göndererek meslek sahibi olmasını sağlamış, ev vermiş, şoför olarak iş vermiş, evlendirmiş. “Karım yetim, ben yetim olunca çok çağa (çocuk) yapmaya karar verdik” diyor Taçkuli. On çocukları oluyor. Emekliliğine üç yıl kalmış. Karısı, çocukları ve torunları ile mutlu. Yaşamdan tek bir isteği kalmış. Ölmeden önce Türkiye'yi görmek. Daveti hemen yapıyorum.

Selâmünaleyküm. Türkmenistan'da birisi ile karşılaştığınızda duyacağınız ilk sözcük bu oluyor. Tokalaşma iki elle gerçekleşiyor. Türkmen kadınları erkekler ile tokalaşmıyor. Kadınlar kendi aralarında tokalaşmak yerine birbirlerine sarılmayı tercih ediyorlar. Türkmen evlerinde masa, sandalye, koltuk bulunmuyor. Yer ve duvarlar genelde makina halıları ile kaplı. Sofra yere kuruluyor. Sofranın başına aksakal (bilge, en yaşlı olan) oturuyor. Evde misafir varsa başköşeye misafir oturtuluyor. Türkmen sofralarında votka ve konyak su gibi içiliyor. Yemek sonrası gökçay (yeşil çay) ikram ediliyor.

Türkmenlerde ekmek, tuz, ev ve ateş kutsal sayılıyor. Ülkeyi ziyarete gelen önemli konuklar ekmek ve tuz ile karşılanıyor. Cumhuriyetin Devlet Başkanı forsun da bulunan Türkmen atı ve pamuk ile cumhuriyetin bayrağında yer alan Türkmen halısı da Türkmen kültürü içinde önemli bir yer kaplıyor. Türkmenler vefakâr insanlar. Değerlerini unutmuyorlar. Bir milyon tonun üzerinde pamuk üretilen Türkmenistan'da bu verimli bitki bile verdiği emeğe değer bir ilgi görüyor.

Ahal-Teke atları, Türkmen atları içinde en iyi cinstir. Ahal Aşgabat'ın içinde bulunduğu vilâyetin, Teke ise Türkmenistan'da çoğunlukta olan ve yönetimi elinde bulunduran Türkmen kabilesinin adıdır. Ahal-Teke atları içinde en makbul olanı “Polat”tır. Efsanevî bir at olan ve Türkmenistan'ın çeşitli yerlerinde heykelleri bulunan Polat gümüş renkte olmuştur. Uzun bacaklı, uzun, ince, kemikli ve etsiz yüzlü, kılsız kulaklı, çekik gözlü Ahal-Teke atları susuzluğa ve

uzun yola dayanıklı. Bir rivayete göre Türklerin Anadolu'ya ve oradan Avrupa'ya kadar gitmelerinin sırrı Türkmen atlarının bu üstün dayanıklılığıymış. Aslında çöl bu coğrafyada canlılar üzerinde de damgasını vurmuş. Tek hörgüçlü develer, susuzluğa dayanıklı atlar, küt burunlu yağsız küçük kuyruklu çöl koyunları, ayak bileklerine kadar inen elbiseler içinde esmer tenli Türkmen kadınları...

Mahdumkulu üzerinde yolumuza devam ediyoruz. Solumuzda büyük bir İran mağazası var. İranlı tüccarların Aşgabat'da iğneden ipliğe, salçadan gömleğe kadar hemen her şeyi sattıkları, kapılarında İran bayrağını dalgalandırmayı ihmal etmedikleri mağazaları bulunuyor. Türkler inşaatta gösterdikleri başarıyı henüz ticarete gösterebilmiş değil. İran malları son derece kalitesiz olmasına rağmen çeşit çokluğu ve fiyatların halkın alım gücüne göre olması bu mağazaların sürekli dolu olmasını sağlıyor. İran'da Türkmenistan sınırları boyunca yaklaşık iki milyon Türkmen bulunması bu ülkenin Türkmenistan'a karşı son derece ustaca bir politika izlemesine yol açmış. İran'la Türkmenistan arasında sürekli olarak yeni sınır kapıları açılıyor, yeni yollar plânlanıyor, iki ülke arasında ticaret katlanarak artıyor, heyet trafiği giderek sıklaşıyor. Sanırım İran'ın amacı Türkmenistan'ı kendisini İran'sız kılmadatamayacağı şekilde kendine bağlamak. Ancak iki ülke arasındaki yakınlaşmanın İran Türkmenlerinde uyanış sağladığı için Türkmenistan lehine olduğunu düşünüyorum.

Türkmenistan'da bürokratik hiyerarşide en üstte devlet başkanı bulunuyor. Devlet başkanının altında devlet başkanı yardımcıları ve hâkimler (belediye ve valilik görevlerinin toplamı) yer alıyor. Her devlet başkanı yardımcısına bağlı birkaç bakanlık ve bakan seviyesinin biraz altında olan komiteler var. Bakanların (ve komitelerin) altında ise birbirine bağlı olarak sırasıyla bakan yardımcıları, daire başkanları ve daire başkanlarına bağlı memurlar bulunuyor. Bakanlıklar ve komiteler arasında gözle görünmeyen fakat hissedilen bir hiyerarşi var. Türkmenistan'da en önemli bakanlık Tarım Bakanlığı, onun altında Petrol ve Gaz Bakanlığı bulunuyor. Bu ülkede sistemi anlamak için her bakanlığı ve komiteyi bir holding olarak düşünmek gerekiyor. Çünkü bakanlıkların ve komitelerin gücüne göre onlara bağlı fabrikalar, bankalar, şirketler, misafirhaneler vb. gayri menkulleri vardır. Yabancı yatırımcı da

genelde bakanlık veya komiteler ile iş birliğine gitmeyi daha uygun ve garantili bulmaktadır. Örneğin: Türk inşaat şirketlerinin anahtar teslim yaptığı Ak Altın Oteli Tarım, Kara Altın Oteli Petrol ve Gaz Bakanlığının misafirhanesidir. Bu iki yapı da kâr amacıyla yapılmadığı için koca Kara Altın Otelinde veya doğru tamamıyla misafirhanesinde yalnızca 18 oda bulunmaktadır.

Daire başkanlarından itibaren devlet başkanı yardımcılara kadar SSCB devrinde Türkmenistan üst düzey bürokrasisinin en az % 70'i Rus bürokratların elindeyken bağımsızlık sonrası, özellikle 1993-94 yıllarında durum tersine dönmüş ve Ruslarla birlikte diğer Sovyet halkları kökenli bürokratlar da temizlenerek üst düzey bürokrasinin % 99'u Türkmen kökenli ve Türkmen olmayıp Türkmenistan doğumlu olan bürokratların eline geçmiştir. Günümüzde devlet başkanı yardımcılardan yalnızca biri Rus kökenlidir. Fakat unutulmaması gereken önemli nokta hâlen teknokrat kadronun büyük bir kısmını Slâvlar oluşturmaktadır.

Türkmenistan'da yaşayan başta Ruslar olmak üzere Sovyet halkları artık bu cumhuriyette iktidarın günden güne Türkmenleştiğini, kendilerinin yabancı durumuna düştüğünü, bürokrasi içinde yükselmelerinin imkânsızlaştığını görüyor ve hissediyorlar. Bu nedenle özellikle Türkmenistan doğumlu olmayanlar arasında kendi halklarının oluşturduğu cumhuriyetlere göç edenler katlanarak artıyor. Ruslar Rusya Federasyonu'na, Ukraynalılar Ukrayna'ya, Ermeniler Ermenistan'a, Yahudiler İsrail'e, Azerîler Azerbaycan'a... Kentlerde yaşayan, dünyanın yaklaşık olarak bütün kadrolarını, bugünün teknik kadrosunun tamamına yakınına oluşturan başta Ruslar olmak üzere Slâv halkların, esnaf ve tüccar kesimini oluşturan Azerî, Ermeni ve Yahudilerin beklenen ölçülerin de üstünde hızla ülkeyi terk etmesi, bağımsızlık sonrası Aşgabat'da özellikle inşaat ve ticaret alanlarında yeni iş alanlarının açılması nedeniyle köyden kente göçün son birkaç yıl içinde patlaması ülke kalkınmasında olumsuz etkiler bırakmakta, kentli entelektüel nüfusun erimesi köylüleşmeye yol açmaktadır. Nitekim, son yıllarda Aşgabat'da satılık kullanılmış piyano sayısının arttığı, Türkmen Havayolları'nda çalışan Rus kökenli pilotların Rusya Federasyonu'na göçmesi nedeniyle Rusya'dan pilot kiralamak zorunda kalındığı söylentiler arasında.

Bağımsızlık sonrası Türkmenistan bürokrasisinde etnik değişime rağmen

iktidar değişiminin yaşanmadığı görülüyor. Aynı tas, aynı hamam. Yalnızca hamamın adı değişmiş, içine de bir kat boya çekilmiş. Türkmenistan Komünist Partisi adını Demokratik Parti olarak değiştirmiş. Partinin bütün kadroları, merkez binası bile aynı kalırken binanın girişindeki Lenin büstü kaldırılmış yerine Saparmurat Türkmenbaşı büstü konmuş, Türkmenistan S.S.C. bayrağı ve forsu kaldırılmış yerine bu günkü bağımsız Türkmenistan'ın bayrağı ve forsu konmuş. Bürokraside günümüzde de yükselenler genelde eski Komünist Partililer. Devlet başkanı yardımcılarını içine Komünist Parti kökenli olmayan tek bir kişi yok. Kadro değişikliğinin olmamasına karşın bağımsızlık sonrası ideolojisinin değiştiği açık bir şekilde görülüyor. Buna göre, geçmişteki komünist ideologlar Yahudi, komünizm de Yahudi ideolojisi olmakla suçlanarak komünizm tamamen terk edilmiş, doğan boşluk Türkmen milliyetçiliği ve tek adam övgüsü ile doldurulmuş.

Kentin son caddesi de arkamızda kaldı. O görkemli Kara-Kum Kanalı'nın üzerinden geçip çölün içine doğru uzanan yola kayıyoruz. Türkmenistan'ın doğusundaki Amu Derya'dan başlayan kanal 1450 kilometre yol katederek güneybatıda İran sınırına yaklaşmış durumda. Plânlarına 1924 yılında başlanan kanalın yapımına 1954 yılında başlanmış. Topraklarının büyük çoğunluğu çöl olan bu ülkede su yaşamsal önemde. Fakat değeri henüz yeteri kadar bilinmiyor. Mutfak ve ısınma amaçlı doğal gaz, elektrik, tuz gibi su da Türkmen vatandaşlarına bedava. Korkunç sıcakta, açıktan sulanan pamuk üretimi de buna eklenince özellikle su için muazzam bir israf ortaya çıkıyor. Temel gıda maddelerinde devlet desteği sürüyor. Türkmenistan'da memurlar yılda 40 gün ücretli izin kullanıyor. Devlet başkanı ücretli yıllık iznin 1996 yılından itibaren 3 aya çıkarılmasına karar vermiş.

Hava hâlâ sabahın o tatlı serinliği içinde. Hırkama sımsıkı sarıldım. Yol kenarında tek hörgüçlü develer bütün dünyayı umursamaz tavırla geviş getiriyorlar. Türkmenler çal (deve sütü) içmeye bayılıyorlar. Aç karnına içilen bir tas çalın bütün gün insanı tok tuttuğu iddia ediliyor. Deve Türkmen köylüsünün ayrılmaz bir parçası. Devenin sütü ve etinden yararlanılıyor. Deve yünü yatak, yastık, yorgan içinde ve alaça yapımından başka bir şeyde kullanılmıyor. Türkmen nazarlığı olan alaça, genelde deve kahve rengisi, kırmızı, sarı, siyah, beyaz renklerden oluşmuş deve yününden yapılmış ipliklerin örülmesiyle mey-

dana gelmiş, uzun ince, serçe parmağının yarısı kadar kalınlıkta bir iptir. Alaçaya bileklik ve kolye olarak kadın ve erkeklerde, inek boynuzunda, arabaların direksiyonunun altında ve vites kolunda, evlerin duvarlarında bir çerçevenin üstünde rastlamak mümkün.

Artık çölün içindeyiz. Arkamızda ve önümüzde giden yüzlerce araba ile birlikte çölün içinde kumluk yolda ilerliyoruz. Aştığımız her yeni kum tepesinin ardından yeni bir kum tepesi daha çıkıyor. İşte yeni bir kum tepesini de aştık. Aman Allahım! Binlerce araba, otobüs, insan, hayvan...

20. yüzyılın başlarından kalma, pencereleri camsız, onlarca koyun, keçi, tavuk ve insanın içine tıklandığı bir otobüs ağır aksak yanımızdan geçiyor. Motor kapağı bile olmayan arabaya benzer bir araç çölde binlerce arabanın içinde park yeri arıyor. Bu keşmekeşin içinde son model Volvoları, Saabları, Alfa Romeoları, Mazdaları ve bizim Doğanları görünce büsbütün şaşırılmamak elde değil.

Yarım metre bıyiksız sakalı, kocaman kalpağı ile bir Türkmen yaşlısı, dişlerinin arasına aldığı çiçek desenli eşarbi ile ağzını saklayan esmer Türkmen kadınları, mini etekli bir Rus güzeli, elbisesi evdeki perdesinden yapılmış izlenimi veren orta yaşlı bir kadın, sıfır numara traşlı bir erkek çocuk, takkesinden tanıdığım bir Özbek, Amerikalı paspallar, Rus güzellerinden gözlerini ayıramayan Türk işçiler, Türk mühendis aileleri...

Dört bir yana yayılmış olan pazar insan boyunu aşan beton duvarlarla çevrilmiş. Bu beton duvarlarla çevrili pazar merkezinin hemen yanında ikinci el arabaların, araba parçalarının, hayvanların alınıp satıldığı pazarlar var. Hayvan pazarında deve, koyun, keçi, inek, tavuk ve Avşar adı verilen bizim Kangal'dan daha iri olan çoban köpeği yavrularına rastlamak mümkün. Beton duvarlar içindeki pazar merkezini ilk gördüğümüzde kalabalık başınızı döndürse de yavaş yavaş düzensizlik içinde bir düzenin var olduğunu görüyorsunuz. Halı, kilim, keçe, giysi, kalpak, yiyecek, gümüş, ev âletleri satanlar hep aynı yerde sırayla, malları önlerinde bağdaş kurup oturmuşlar. Satıcılar arasında oluşan koridorda bulunan insan seli itiş kakış içinde ilerlemeye çalışıyor. Satıcılar genelde kadın. Pazarın gümüş bölümünde eski ve yeni Türkmen gümüşleri bir arada duruyor. Türkmen, İran, Afgan işi el dokuması halıların, kilimlerin, kapılıkların, ren-garenk keçelerin arasında dolaşırken insan kendini bin bir gece masallarında zannediyor. Bir an gerçeğe olan bağımın zayıflığını hissediyorum. Türkiye diye

bir ülkenin, evimin, sevdiğlerimin var olup olmadığını düşünüyorum. İçim burkuluyor.

Hava ısınmaya başladı. Ortalık toz duman içinde. Pazar içinde kalabalığı yarararak dolaşmaktan yoruldum. Arabamıza dönüyoruz. On yıllar sonra ipek yolunun en eski pazarlarından biri olan çöl pazarı bu güzelliğini koruyabilecek mi? Kim bilir.

İnsancılığını halen kaybetmemiş olan Türkmenistan'ı daha çok maceraların beklediği apaçık görüüyor. Bu genç cumhuriyetin bağımsızlığını zaman geçirmeden güçlendirmesi gerekiyor. Bir Türkmen ata sözünün de dediği gibi "Kamışı sıkı tutmazsan eline batar."

Taçkuli'lere gidiyoruz. Sofra başlarında Türkiye'yi kurtardığımız yetmedi, artık kurtarılacak ülkelere süt annem ilân ettiğim Türkmenistan'da eklendi.

Garaşsız (bağımsız) Oğuz Türkleri diyarı Türkmenistan. Kutlu olsun garaşsızlığın.